

**RAQAMLI IQTISODIYOTNING "KO'RINMAS" ISHCHILARI:
GIG-EKONOMIKA VA IJTIMOIIY HIMOYA MUAMMOSI**

Baxromova Indira Azizjon Qizi

Alfraganus universiteti

Iqtisodiyot yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Email: baxromovaindira@gmail.com

ORCID: 0009-0006-1092-2406

Xalmatjanov Farxod Maxamatjanovich

Alfraganus universiteti

Iqtisodiyot fakulteti dos.v.b.

Email: farhod.holmatjonov.7555@gmail.com

ORCID:0000 0003 2301 781X

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy mehnat bozorining yangi trendi — gig-ekonomika, uning tarkibiy qismlari bo'lgan platformali bandlik va ularning an'anaviy ijtimoiy sug'urta tizimiga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda norasmiy bandlikning soliq bazasiga ta'siri, algoritmlar orqali boshqaruv tizimi va ushbu sohani tartibga solish bo'yicha xalqaro tajriba hamda takliflar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Gig-ekonomika, platformali bandlik, ijtimoiy himoya, o'zini o'zi band qilish, algoritmik boshqaruv, soliq bazasi, iqtisodiy barqarorlik.

KIRISH

So'nggi o'n yillikda smartfonlar va yuqori tezlikdagi internet mehnat bozorini butunlay o'zgartirdi. Avvallari ish joyi deganda muayyan bino va barqaror ish vaqti tushunilgan bo'lsa, bugun millionlab insonlar uchun "ish joyi" mobil ilovaga aylandi. Kuryerlar, taksi haydovchilari va frilanserlar — bularning barchasi **gig-ekonomika** ishtirokchilaridir.

O'zbekistonda ham platformali bandlik (Yandex Go, Express24, Uzun) keskin o'sib bormoqda. Biroq, bu o'sish ortida ulkan savol turibdi: an'anaviy mehnat qonunchiligi "platforma xodimlari" uchun ishlayotgan bir paytda, ularning ijtimoiy himoyasini qanday ta'minlash mumkin?

METODOLOGIYA

Tadqiqot davomida qiyosiy-huquqiy tahlil, statistik ma'lumotlarni o'rganish va tizimli tahlil metodlaridan foydalanildi. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO) hisobotlari hamda O'zbekistonning o'zini o'zi band qilish tizimi tahlil qilinib, gig-ekonomikaning iqtisodiy barqarorlikka ta'siri baholandi.

NATIJALAR VA TAHLIL

Tahlillar natijasida sohadagi asosiy muammolar aniqlandi:

1. **Huquqiy noaniqlik:** Platformalar xodimlarni "xodim" emas, balki "hamkor" yoki "mustaqil pudratchi" deb ataydi. Bu ularni pullik ta'til, kasallik varaqasi va minimal ish haqi kabi majburiyatlardan ozod qiladi [2].

2. **Soliq bazasining qisqarishi:** Ko'pgina gig-ishchilar norasmiy sektorda qolib ketmoqda, bu esa davlat byudjetiga tushishi kerak bo'lgan soliqlar miqdorini kamaytiradi.

3. **Pensiya tizimidagi "minalar":** Bugungi yosh kuryerlar ijtimoiy badal to'lamasligi kelajakda ularning pensiyasiz qolishiga va davlat ijtimoiy yukining ortishiga olib keladi [1].

4. **Algoritmik boshqaruv:** Ishchilarni inson emas, balki algoritm boshqaradi. Bu esa mehnat huquqlarini himoya qilishda yangi to'siqlarni yuzaga keltirmoqda.

MUHOKAMA

Iqtisodiy barqarorlikni saqlab qolish uchun quyidagi tartibga solish mexanizmlari taklif etiladi:

- **"Uchinchi maqom"ni joriy etish:** Buyuk Britaniya va Ispaniya tajribasidagi kabi, ularni nafaqat pudratchi, balki "platforma ishchisi" sifatida tan olish [3].

- **Badallarni avtomatlashtirish:** Har bir tranzaksiyadan (safardan yoki buyurtmadan) ma'lum foizni avtomatik ravishda xodimning ijtimoiy sug'urta hisobiga yo'naltirish.

- **Algoritmik shaffoflik:** Ishchilarga reyting tizimi va bloklanish sabablari bo'yicha huquqiy tushuntirish olish imkonini berish.

XULOSA

Gig-ekonomika — bu qaytarib bo'lmaz jarayon va mehnat bozorining yangi realligidir. Iqtisodiy barqarorlikka erishish uchun davlat raqamli platformalarni cheklashi emas, balki ularni ijtimoiy mas'uliyatga tortishi lozim. Soliq bazasini himoya qilish va kuryer-haydovchilarning ijtimoiy xavfsizligini ta'minlash bugungi kunning eng dolzarb vazifasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **International Labour Organization (ILO).** (2021). *World Employment and Social Outlook: The role of digital labour platforms*. ilo.org
2. **De Stefano, V.** (2016). *The rise of the «just-in-time workforce»: On-demand work and labour protection in the «gig-economy»*. ILO. ilo.org/publns
3. **European Parliament.** (2023). *Directive on improving working conditions in platform work*. europarl.europa.eu
4. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni.** (2020). *O'zini o'zi band qilgan shaxslar uchun vaqtinchalik mehnat guvohnomasini joriy etish to'g'risida*. lex.uz/docs/-4849607
5. **Codagnone, C., et al.** (2016). *The Future of Work in the 'Sharing Economy'*. European Commission. jrc.ec.europa.eu